

ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μακρουδημήτρης Αντώνης
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η πρόκληση του εκδημοκρατισμού

Όταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έπαιρνε την πρωτοβουλία στα τέλη Σεπτεμβρίου 1974 να ιδρύσει ένα νέο πολιτικό σχηματισμό με την ονομασία «Νέα Δημοκρατία», ίσως δεν ήταν λίγοι εκείνοι που αμφέβαλλαν κατά πόσον ο πρώην αρχηγός (και ιδρυτής) της μεταπολεμικής ΕΡΕ θα μπορούσε να αποστασιοποιηθεί πραγματικά του πρότερου δημιουργήματός του. Για να συμπεράνουν κάπως βεβιασμένα ότι η μεταπολίτευση, όπως τη δρομολογούσε ο Καραμανλής, δεν θα ήταν τελικά μια ρήξη ή τομή με το παρελθόν, αλλά μάλλον μια συνέχεια και αναβίωσή του υπό άλλο ίσως ένδυμα και ονομασία.

Τριάντα χρόνια αργότερα και ενώ κλείνει ο κύκλος της μεταπολίτευσης, που βρίσκει ξανά τη Νέα Δημοκρατία να έχει επικρατήσει πανηγυρικά στις διπλές εκλογές του 2004 (Βουλευτικές και ευρωεκλογές), ελάχιστοι είναι πια εκείνοι που αμφισβητούν ότι το πολίτευμα της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας, που θεμελίωσε με τρόπο υποδειγματικό ο Καραμανλής μετά την πτώση της δικτατορίας, αποδείχτηκε το εντελέστερο που γνώρισε ποτέ ο τόπος από συστάσεως του νεοελληνικού κράτους πριν από 170 περίπου χρόνια. Οι λόγοι είναι προφανείς.

Στα τριάντα χρόνια που πέρασαν από την κατάρρευση του αυταρχικού καθεστώτος της δικτατορίας των συνταγματαρχών έως σήμερα παγιώθηκε και σταθεροποιήθηκε η λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ελλάδα, δίχως σοβαρούς κλυδωνισμούς και παλινδρομήσεις. Συνάμα, κατέστη δυνατή η «επιστροφή» της Ελλάδας στην Ευρώπη με την πλήρη ένταξη της χώρας στην τότε ΕΟΚ (νυν Ευρωπαϊκή Ένωση) το 1981, σημειώθηκε η σταδιακή εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία και η αποφυγή πολεμικής σύρραξης με αυτήν, παρά την κατοχή από τα τουρκικά στρατεύματα ενός τμήματος της Κύπρου και τις ποικίλες προκλήσεις, χωρίς τούτο να εμποδίσει την ένταξη της ελεύθερης Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Βελτιώθηκε, εξάλλου, σημαντικά το επίπεδο διαβίωσης και κοινωνικής ευημερίας στη χώρα, ενώ η πληθώρα των μεγάλων δημοσίων έργων, που ολοκληρώθηκαν τελευταία, επέτρεψε την επιτυχή διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων και έδειξε την όψη μιας χώρας που είναι εντελώς σύγχρονη από πλευράς βασικών υποδομών και ικανή για την πραγμάτωση εξαιρετικά σύνθετων και απαιτητικών έργων και λειτουργιών στον σύγχρονο κόσμο.

Δικαιολογημένα, λοιπόν, ο σκεπτικισμός και η απαισιοδοξία των πρώτων ημερών της μεταπολίτευσης έχουν δώσει πλέον τη θέση τους σε μια νέα πίστη και αισιοδοξία για τις δυνατότητες και τις προοπτικές του τόπου που, αν δεν είναι απερίοριστη, δεν είναι όμως και εντελώς αθεμελίωτη και ανεδαφική. Μένει βέβαια τούτο να αποδειχθεί στην πράξη τους μήνες και τα χρόνια που έρχονται, εφόσον πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες μεταβολές και διαρθρωτικές αλλαγές στην οργανωτική και διοικητική δομή του κράτους που φαίνεται να πάσχει πολλαπλώς, ώστε να είναι πλέον επείγουσα και αναγκαία η ουσιαστική και λειτουργική μεταρρύθμιση και «επανίδρυσή» του.

Η φιλελεύθερη πορεία

Την πρωτοβουλία και την κύρια ευθύνη για τις στρατηγικές επιλογές και τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς την περίοδο της μεταπολίτευσης ανέλαβαν οι πρωτεύουσες πολιτικές δυνάμεις του τόπου και οι κομματικοί σχηματισμοί που τους στήριξαν. Οι κυριότερες από αυτές ήταν, ως γνωστόν, η Νέα Δημοκρατία και το Π.Α.Σ.Ο.Κ., που προέρχονταν από διαφορετικές πολιτικές οικογένειες, την κεντροδεξιά και την κεντροαριστερά, αντιστοίχως.

Αυτοί οι κομματικοί σχηματισμοί και το αντίστοιχο πολιτικό προσωπικό, που πύκνωσε τις τάξεις τους, εξέφρασαν και σχηματοποίησαν πολιτικά τις βασικές συντεταγμένες και τα αξιακά προτάγματα που δέσποσαν στην πολιτική ζωή του τόπου κατά την τριακονταετία που πέρασε.

Έτσι, κατά την πρώτη φάση της μεταπολίτευσης, η Νέα Δημοκρατία με επικεφαλής τον ιδρυτή της Κωνσταντίνο Καραμανλή ανέλαβε και άσκησε με τρόπο υπεύθυνο και αποτελεσματικό τη διακυβέρνηση του τόπου επιτυγχάνοντας κυρίως, αφενός, τον εκδημοκρατισμό και την ανασυγκρότηση του κράτους και , αφετέρου, την ευρωπαϊκή στροφή και τον ανάλογο προσανατολισμό όχι μόνο της εξωτερικής πολιτικής αλλά και ευρύτερα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας. και οι δύο αυτές στρατηγικές σημασίας επιλογές του Καραμανλή και των συνεργατών του τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, έμελλε να αποδειχθούν όχι μόνο εξαιρετικά εύστοχες και επιτυχείς ως προς τις μακροπρόθεσμες συνέπειες και τα αποτελέσματά τους, αλλά και να αποτελέσουν το βασικό υπόστρωμα, τη βαθύτερη δομή της ευρύτερης («επικαλύπτουσας») κοινωνικής συναίνεσης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων του τόπου. Στη συνέχεια, η διαδοχή του Καραμανλή από τους Γ. Ράλλη, Ε. Αβέρωφ και Κ. Μητσοτάκη, κυρίως προσέφερε τη δυνατότητα, αφενός της αναδιοργάνωσης της δομής και στελέχωσης του κομματικού μηχανισμού της παράταξης και αφετέρου της μεγαλύτερης φιλελευθεροποίησης στους πολιτικούς προσανατολισμούς και τις επιλογές τους.

Η επάνοδος της Νέας Δημοκρατίας στην άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας την τριετία 1990-1993 υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη συνέπεσε με την ιστορικών διαστάσεων συγκυρία της κατάρρευσης του συστήματος του υπαρκτού σοσιαλισμού στην ανατολική Ευρώπη. Εντοπίστηκαν, τότε, προβλήματα και δρομολογήθηκαν διαρθρωτικές αλλαγές στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή του τόπου που, μολονότι δεν ολοκληρώθηκαν στον καιρό τους, έμελλε να προσδιορίσουν τις μετέπειτα εξελίξεις και τους προσανατολισμούς.

Τούτο φάνηκε, μεταξύ άλλων, και από την κυβερνητική πρακτική και τις επιλογές του Ανδρέα Παπανδρέου που, επικεφαλής του ΠΑ.ΣΟ.Κ., επανήλθε στην εξουσία το 1993. Ακολούθησε έκτοτε μια χαμηλή πτήση στη γενική κυβερνητική πολιτική πάνω στους άξονες των βασικών επιλογών της Νέας Δημοκρατίας. Εν αντιθέσει, λοιπόν, προς τα πιο ριζοσπαστικά και ρηξικέλευθα προτάγματα και τις εξαγγελίες της πρώτης και πιο εμπνευσμένης κυβερνητικής του θητείας (1981-1989), από το 1993 και μετά ο Παπανδρέου και το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ιδίως υπό την ηγεσία του Κώστα Σημίτη, απομακρύνθηκαν από τα σοσιαλιστικά ιδεώδη του παρελθόντος και στράφηκαν πιο αποφασιστικά στη στρατηγική του «εκσυγχρονισμού» της πολιτικής και κοινωνικής ζωής στη χώρα.

Συνολικά, κατά την 20ετή περίπου διακυβέρνηση της χώρας από το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ο Παπανδρέου και οι επίγονοί του αποδέχθηκαν και αξιοποίησαν καταλλήλως τις βασικές παραδοχές και τις συντεταγμένες του δημοκρατικού πολιτεύματος, του οικονομικού και κοινωνικού φιλελευθερισμού και της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας. Κατάφεραν, επίσης, όχι μόνο να επιταχύνουν τους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης με αποκορύφωση τα μεγάλα δημόσια έργα της τελευταίας δεκαετίας, αλλά και να εκφράσουν με τον δικό τους τρόπο και να χρωματίσουν αναλόγως την αναδυόμενη κοινωνικο-πολιτική συναίνεση. Προσέδωσαν, έτσι, και εμπλούτισαν την πολιτική κουλτούρα της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας με μια εντονότερη κοινωνική διάσταση και παρακαταθήκη, που διευκολύνει τη μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή και ευημερία των πολιτών του τόπου.

Η κοινωνική στροφή

Όσο πιο προσεκτικά κοιτάζει κανείς τη δυναμική και τη λανθάνουσα λογική του ιστορικού κύκλου που τώρα διανύουμε διαπιστώνει ότι, παρά την ενδεχόμενη ασάφεια στο γενικό περίγραμμά του, η κατεύθυνση δεν είναι προς τα σοσιοδημοκρατικά και πολύ λιγότερο τα αμιγώς σοσιαλιστικά ιδεολογικά προτάγματα και πρακτικές. Αντίθετα, τα ισχυρότερα ρεύματα του σύγχρονου φιλελευθερισμού επικρατούν στον πολιτικό στίβο, ενώ από καιρό ηγεμονεύουν ιδεολογικά. Πρόκειται, φυσικά, για έναν φιλελευθερισμό που όχι μόνο είναι

δημοκρατικός στις αξίες και τις μεθόδους της επικράτησής του, αλλά φέρει και ένα ανθρώπινο πρόσωπο και είναι εμπλουτισμένος με έντονα κοινωνικά στοιχεία.

Από τη στιγμή που διαπιστώθηκε και έγινε ευρύτερα αποδεκτό, ιδίως μετά τις κοσμοϊστορικές μεταβολές της περιόδου 1989-1991, ότι η «δημοκρατία ή θα είναι φιλελεύθερη ή θα πάψει να είναι δημοκρατία», φαίνεται ότι δεν υπάρχει σοβαρή εναλλακτική πρόταση από τις στρατηγικές του δημοκρατικού φιλελευθερισμού στην πολιτική, την οικονομική και την κοινωνική σφαίρα.

Πρόκειται, όμως, για έναν δημοκρατικό και κοινωνικά προσανατολισμένο φιλελευθερισμό που δεν εξαντλείται σε πρακτικές ενός ευσπλαχνικού και φιλάνθρωπου χαρακτήρα (“compassionate conservatism”), αλλά προϋποθέτει και συνεπάγεται μέτρα και πολιτικές τιθάσευσης του «άγριου καπιταλισμού». Γιατί γνωρίζουμε, όπως τόνιζε χαρακτηριστικά ο φιλόσοφος Isaiah Berlin, ότι «η αχαλίνωτη ελευθερία για τους λύκους θα σήμαινε θάνατος για τα πρόβατα». Καθώς και ότι η βαθύτερη «ηθική της ελευθερίας» δεν αποτελεί περιπλάνηση σε ένα άναρχο κενό της ερήμου, αλλά η επιλογή ενός δρόμου με κανόνες, όρια και προσανατολισμούς. Στο τέλος-τέλος, η ελευθερία με την πληρέστερη και πιο θετική έννοιά της συνίσταται στο να επιλέγει κανείς συνειδητά και αδέσμευτα τα «καλά πράγματα» στη ζωή, και αυτά είναι εκείνα που έχουν καθολικό χαρακτήρα και δεν μπορεί να ασκούνται προνομιακά και αποκλειστικά υπέρ ορισμένων (των ισχυρών) και εις βάρος άλλων (των πιο αδύνατων και λιγότερο ευνοημένων).

Μπορεί η πρόκληση μια έλλογης και δίκαιης σύνθεσης μεταξύ ισότητας και ελευθερίας να μην είναι δεκτική απλών λύσεων και μπορεί ακόμα ο «τετραγωνισμός του να εξακολουθεί να προβληματίζει κύκλου της πολιτικής» τουτέστιν η προαγωγή τόσο της ελευθερίας και της οικονομικής ευημερίας όσο και της κοινωνικής αλληλεγγύης και δικαιοσύνης στη σύγχρονη δημοκρατία να μην είναι εύκολη υπόθεση. Όμως, η μέση οδός της εναρμόνισης των δύο βασικών αξιών και η αποφυγή των άκρων (τόσο της έλλειψης όσο και της υπερβολής της μιας ή της άλλης) μοιάζει να είναι όχι μόνο προφανής για τη βιωσιμότητα της δημοκρατίας, αλλά και αναγκαία.

Δεν πρέπει να εκπλήσσει, συνεπώς, που η βασική πολιτική επιλογή του Κώστα Καραμανλή για τη στρατηγική του «μεσαίου δρόμου» προς τον κοινωνικά προσανατολισμένο φιλελευθερισμό ακολουθήθηκε με συνέπεια μετά την εκλογή του στην ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας το 1997. Το γεγονός ότι η στρατηγική αυτή προσιδιάζει στις συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες του κοινωνικο-πολιτικού μετασχηματισμού στην Ελλάδα, αποδείχθηκε με την επικράτηση του Κώστα Καραμανλή και της Νέας Δημοκρατίας στις πρόσφατες εκλογές του 2004. Από τούδε και στο εξής μένει να φανεί και δοκιμασθεί στην πράξη κατά πόσο ο κοινωνικά προσανατολισμένος φιλελευθερισμός της νέας διακυβέρνησης θα μπορέσει να παραγάγει και τα αναμενόμενα αποτελέσματα στους επιμέρους τομείς της δημόσιας πολιτικής.

Εκείνο που μοιάζει να είναι βέβαιο και να αντιστοιχεί στα δεδομένα της ιστορικής εμπειρίας του τόπου και της εποχής μας είναι ότι η σύγχρονη πορεία της δημοκρατίας δεν μπορεί παρά να έχει φιλελεύθερο χαρακτήρα, αλλά με ανθρώπινο πρόσωπο και κοινωνικό προσανατολισμό. Γιατί ο άνθρωπος, μολονότι διεκδικεί την ευρύτερη δυνατή ελευθερία και ευημερία, δεν παύει συνάμα να υπολογίζει και να στηρίζεται σε θεμέλια ηθικών αρχών, τρόπων ζωής και μορφών αλληλεγγύης που είναι εξίσου απαραίτητες για τη διάρκεια της ζωής και την ποιότητα της κοινωνικής συμβίωσης.

*** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)**